

собие. – Белгород: Изд-во НИУ «БелГУ», 2012. – 145 с. 2. Головнева И.В. Психологические основы кадрового менеджмента: Учебное пособие. – К.: Кондор, 2008. – 172 с.

*Лінецький Л.М.
м. Харків, Україна*

РЕФОРМИ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Сьогодні, коли Україна після багатовікової боротьби здобула реальну незалежність, значно посилюється інтерес науковців до переосмислення тих складних історичних процесів, які відбулись у відійшовшому в минуле ХХ столітті. Їх увагу привертають 20-30-ті роки. Саме в ці роки в економіці нашої республіки, як і в цілому в радянській країні, відбулися значні радикальні зрушення, особливо в аграрному секторі.

На наш погляд, однією з найсуттєвіших з тих реформ була столипінська аграрна реформа (за ім'ям автора і головного провідника, тодішнього голови уряду Російської імперії П.А. Століпіна), яка здійснювалась впродовж 1906–1914 рр.

Відомо, що ця реформа включала такі заходи:

- надання права кожному селянинові вийти з общини і завести власне хутірське і відрубне господарство;
- кредитну допомогу селянським господарствам через селянський земельний банк;
- організацію переселення малоземельних селян у малозаселені окраїни імперії Сибір, Середню Азію [1, с. 425].

Вона була покликана привести село у відповідність до вимог бурхливого розвитку промисловості і ринкових відносин, сутність яких на той час полягала передусім у приватній власності та вільнонайманій праці.

У більш широкому розумінні такі зміни повинні були забезпечити сталу соціальну підтримку Російської імперії, яка стояла перед небезпекою нових і нових потрясінь. Сам автор реформ неодноразово звертав увагу уряду і Думи на цю обставину [2, с. 31].

Таким чином, П.А. Століпін та його однодумці намагалися значно збільшити прошарок земельних власників, зацікавлених у політичній стабільності та ринкових відносинах.

Своєрідність економічних та соціальних процесів, які відбувалися на той час в Україні, робили цей регіон імперії особливо сприятливим для аграрного реформування. Так, на початку ХХ ст. Україна була головним регіоном капіталістичного землеволодіння з чітко вираженою спеціалізацією щодо виробництва товарного зерна та інших сільськогосподарських культур.

Значна частина українських поміщиків вже перебудувала свої господарства на капіталістичних засадах. Такими капіталістичними багатогалузевими господарствами були володіння Браницьких, Потоцьких, Терещенків, Харитоненків, Скоропадських та інші.

У сільському господарстві України сформувалися два основні спеціалізовані райони: район капіталістичного зернового господарства, до якого насамперед входили губернії степової України, та район капіталістичного буряко-цукрового виробництва, який включав правобережні та частково лівобережні губернії. Ці райони характеризувалися високою продуктивністю товарного виробництва сільськогосподарської продукції. Щорічно з України вивозилося понад 300 млн. пудів зерна, що становило майже половину загальноросійського експорту зернових. Бурякосійні губернії України давали 82% валового збору цукрових буряків у цілому по країні [3, с. 409].

Отже столипінська аграрна реформа в Україні була важливим чинником поширення ринкових відносин на селі, явищем прогресивним і давно назрілим. Вона була викликана як економічною необхідністю, так і бажанням владних структур послабити соціальні протиріччя на селі.

Перша світова війна суттєво вплинула на стан української економіки і особливо на її аграрний сектор.

Війна завдала великих втрат українському сільському господарству. Від продуктивної праці на селі було вилучено половину працездатного чоловічого населення, різко скоротилося виробництво сільськогосподарської продукції тощо. Валовий збір зерна у 1913–1917 рр. скоротився на 16,8% [4, с. 411].

У решті решт Перша світова війна призвела до розпаду Російської монархії, відкрила шлях для створення Української незалежної держави важливою умови формування національної економіки.

Економічна політика і особливо її аграрний сектор посідали чільне місце в українському державотворенні, яке здійснювалось в умовах політичної нестабільності, незавершеності формування нації, чисельних збройних сутичок з ворогам. Щодо проведення земельної реформи, її змісту і межі, між політичними партіями велися гострі дебати, які в кінцевому підсумку підготували земельну реформу. 18 січня 1918 р. Центральна Рада прийняла Земельний закон, в якому «право власності на всі землі з їх водами, надземними і підземними багатствами в межах УНР скасовуються, усі землі стають добром УНР і користуватися цим добром мають право всі громадяни держави без різниці статі, віри й національності».

У квітні 1918 р. в Україні відбулася зміна влади, внаслідок якої було встановлено гетьманат. 29 квітня гетьман П. Скоропадський опублікував «Грамоту до всього українського народу» та «Закон про тимчасовий державний устрій України», в яких торкалося і земельне питання. Відмінювався земельний закон, прийнятий Центральною Радою. Повністю відновлювалися права приватної власності на землю. Фактично це означало повернення селянами землі та сільськогосподарського інвентаря колишнім власникам. Наприкінці 1918 р. до влади прийшла Директорія. Її уряд складався з політичних угруповань, які мали різні інтереси, пріоритети та орієнтації. Саме цим можна пояснити нечіткість програмних засад, суперечливість та недалекоглядність її внутрішньої політики. 8 січня 1919 р. Директорією було проголошено ліквідацію приватної власності на землю націоналізацію землі. Але відсутність визначених строків аграрного реформування, брак адміністративного апарату для його здійснення посилювали соціальне напруження та невизначеність ситуації. Саме ці та інші слабкі сторони діяльності Директорії не дали змоги їй надовго втриматися при владі та утвердити незалежну УНР.

У грудні 1919 р. на Україні була встановлена більшовицька влада, яку забезпечили збройні сили Радянської Росії.

Одним із перших законодавчих актів більшовицької партії був Декрет про землю. В основі цього законодавчого акту були на той час поширені серед народу гасла ліквідації і конфіскації поміщицьких земель, їх перерозподіл на користь найбільш бідних верств населення без всякого викупу, вся земля поверталася у всенародне надбання, говорилося про державну власність на землю. Такі положення Декрету були неперевершеним аргументом впливу на селянські маси не тільки в Росії, а також на значну частину сільського населення України.

Запроваджуючи в життя основні положення Декрету про землю органи Наркомзему України / голова В.М. Мещеряков / [5, с. 375] прагнули як можна швидше перейти від «одноосібного господарювання до товариського», утверджували пріоритети колективного і державного землеробства, створювали умови для переходу селянства до нових суспільних відносин [6, с. 150]. З 15 млн. десятин поміщицьких земель селянам в

одноосібне користування перейшло лише 5–6 млн., 1,2 млн. десятин радянська влада переписала радгоспам, левова частка землі перейшла в розпорядження державному монополісту Укрголовцукру, чимало було зарезервовано для комун і артілей, в які більшість селян не мали наміру вступати [6, с. 150].

Така політика більшовицького керівництва щодо розподілу землі не влаштовувала селян тому, що, по-перше, не задовольняла їх вимоги, а по-друге, порушувалися принципи Декрету про землю.

Невдоволення селянства такою політикою влади призвело до небажання віддавати свою продукцію за безцінь, тому українське село повстало проти спроби реорганізувати його життя.

Жорстка воєнно-комуністична політика розорила село. Більше того, вона сприяла швидкому зростанню державно-партійного апарату, який займався економічним перерозподілом, що супроводжувався постійним зловживанням.

Об'єктивно наприкінці 1920-х років були можливі два шляхи розвитку селянського господарства. Один шлях – це директивно-плановий (адміністративно-командний), інший – ринковий. Більшовики спрямували розвиток сільського господарства по адміністративно-командному шляху, оскільки це відповідало комуністичній ідеології. Як виявилось, це був шлях у глухий кут.

Селянська боротьба як на Україні, так і в Росії переконала більшовиків в необхідності зміни шляху економічного розвитку. Лідер більшовицького керівництва В. Ленін був змушений визнати провал політики «воєнного комунізму» і необхідність піти на поступки, особливо селянам, проголосивши в березні 1921 р. на X з'їзді партії нову економічну політику, яка на його думку вводилась «всерйоз і надовго» [7, с. 329].

На Україні перехід до НЕПу відбувався досить болісно. Партійно-державне керівництво зустріло таке рішення російських більшовиків з незадоволенням. В керівництві КП/б/У було більше опонентів, а ніж прихильників НЕПу, котрі вважали, що заміна продрозкладки податком вкрай необачне рішення. Але партійна дисципліна примусила визнати необхідність НЕПу. Незважаючи на те, що нову економічну політику було проголошено в березні 1921 р., але не тільки весь 1921 р., а й значна частина 1922 р. в країні зберігалася стара централізована система розподілу сільськогосподарської продукції. Саме з цієї причини та інших виник голод, жертвами якого стали в Україні за деякими даними приблизно 1,5 млн. громадян [8, с. 346].

Відразу ж після переходу до НЕПу на Україні розгорнулося кооперативне будівництво. Соратник В. Леніна, теоретик побудови соціалізму у радянській державі М. Бухарін говорив: «не колгоспи являються стовпою дорогою до соціалізму», перехід до нового устрою можливий лише при умові, коли народ «йде до соціалізму через кооперацію» [9, с. 230–238]. Тому кооперативний рух в Україні набув широкого розмаху. Вже до кінця 20-х років у сільськогосподарській кооперації перебувало понад 50% сільських господарств республіки. Усе це сприяло швидкому розвитку сільського господарства.

Хліб являвся резервом індустріалізації, основною статтею експорту, який забезпечував закупівлю промислового обладнання за кордоном. Державі було необхідне стабільне і гарантоване виробництво зерна. Проте, запропоновані обсяги його експорту не відповідали можливостям тогочасного, переважно індивідуального сільського господарства. Життя вимагало необхідності змінити високий план розвитку промисловості, збалансувати його з розвитком сільського господарства. Але ХІУ з'їзд ВКП/б/ і ХІУ партконференція грудень-квітень 1925 р. визначили інший шлях розвитку економіки. У промисловості, як відомо, було взято курс на індустріалізацію, у сільському господарстві – перехід від ідей кооперативного соціалізму на селі до масової колективізації.

Керуючись вказівками зверху ВУЦВК та Раднарком України прийняли постанову «Про поширення прав місцевих Рад щодо сприяння виконанню загальнодержавних завдань і планів», за якою влада фактично відновила продрозкладку і пішла в наступ на село. Це, у свою чергу, знову призвело до зростання опору селянства, яке не без підстав бачило у хлібі велику цінність. У радянській історіографії таке явище на селі висвітлювалось як боротьба партії з куркулями.

Розкуркулення не тільки давало змогу створити матеріальну базу для організації колгоспів, але стало своєрідною формою ліквідації соціальної бази українства. Опір селян колективізації криваво придушувався.

Найстрашнішим, найжорстокішим проявом цієї сили став штучно створений голод українських селян у 1932–1933 рр. Є різні пояснення причин голодомору, до кінця не з'ясовані масштаби людських жертв. Дехто з істориків називає п'ять, інші вісімдесят мільйонів людей, які померли з голоду [10, с. 125].

Голод 1932–1933 рр. може бути трактований з різних аспектів, але те що його наслідки багатогранні сумніватися не доводиться.

Таким чином, у першій половині ХХ-го століття в аграрному секторі економіки України відбулися складні, на наш погляд, суперечливі процеси, які здійснювали в жахливих політичних і економічних умовах. Надії українського селянства на те, що радянсько-більшовицька влада, яка остаточно встановилась на Україні після громадянської війни, відкриє всі можливості для гармонійного розвитку сільського господарства республіки, не виправдались.

Нині, в умовах незалежності, сільське господарство України переживає складний період. Формально колгоспно-радгоспна система знищена. Проголошено свободу вибору форм землекористування, з'явилися фермерські господарства, тощо, але селянство бідніше, аграрний сектор економіки перебуває у затьожній кризі. Тому сьогодні ми звертаємося до досвіду аграрних перетворень в Україні, які відбувались у першій половині ХХ століття, шукаємо в них практичні відповіді на питання сучасного життя, бачимо їх незавершеність. Думається, що об'єктивне вивчення накопиченого досвіду допоможе нам правдиво оцінити хід сьогоднішніх аграрних зрушень, які проходять в нашій державі, узагальнити і визначити їх перспективу.

Список літератури: 1. Історія народного господарства Української РСР. Т. 1. – К., 1983, – С. 425. 2. Сборник речей Столыпина. СПб., 1912. – С. 31, 45–46. 3. Історія народного господарства Української РСР. Т. 1. – К., 1983. – С. 409. 4. Історія народного господарства Української РСР. Т. 1. – К., 1983. – С. 411. 5. Про минуле – заради майбутнього. – К., 1989. С. 375. 6. Історія України: нове бачення. – К., 1996. Т. 2. – С. 150. 7. В.И. Ленин. Полн.собр.соч., Т. 43., С. 329. 8. Семененко І., Радченко Л. Історія України з найдавніших часів до сьогодення. / І. Семененко, Л. Радченко // – Харків., 2000., С. 346. 9. Бухарин Н. Избранные произведения. / Н. Бухарин // – М., 1988. С. 230–232. 10. Мороз О., Злупко С. Українське селянство першої половини ХХ століття. Трагедія і героїзм. / О. Мороз, С. Злупко // Л., 1997. С. 125.

*Малько Н.О.
м. Харків, Україна*

**ІНОЗЕМНА МОВА ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТКА У ФОРМУВАННІ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ**